

II. DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE SÜMERBANK

Abdullah ERDOĞAN^a

Hikmet Zeki KAPCI^b

Öz

Sümerbank 11 Temmuz 1933 tarihinde 2262 Sayılı Kanun'la kurulmuştur. İsmi Mustafa Kemal Atatürk belirlemiştir. Sümerbank 17 Haziran 1938'de çıkarılan 3460 Sayılı Kanun'la İktisadi Devlet Teşekkülü'ne dönüştürülmüştür. Bankanın kuruluş sebepleri şu şekilde sıralanmıştır: İlk sanayileşme tecrübeleriyle ekonomik büyüme hızının yeni kurulan millî devletin ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığı görülmüştür. Bu sebeple, eldeki tüm imkânları kullanarak ekonominin daha verimli ve ahenkli hale dönüştürülmesi için kuvvetli bir kuruluşa ihtiyaç duyulmuştur. Bununla birlikte ekonomi programında kurulması istenilen sanayi kuruluşları için kamu ve özel işletmelerle birlikte çalışacak bir Devlet Teşekkülü oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda Sümerbank'a kuruluş kanunu ile görevler verilmiştir. Bu görevler Devlet Sanayi Ofisinden teslim alacağı fabrikaları işletmek, özel işletmelerdeki devlete ait işletmeleri Ticaret Kanunu hükümlerine doğrultusunda idare etmektir. Millî sermaye kullanılarak yapılacak olan bütün sanayi kurumlarının (özel kanunlarla yapılacak fabrikalar hariç) etüd ve çizimlerini hazırlamak, bunları kurmak ve yönetmek. Kuruluşları veya ürün çeşitlerini yurt için iktisaden verimli olan sanayi işlerine katmak. Memlekete ve kendi fabrikalarına gerekli olan usta ve işçileri yetiştirmek için okullar açmak, yurt içinde ve yurt dışında öğrenci okutmak. Sanayi kurumlarına kredi açmak ve bankacılık işlerini yapmak gibi görevler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Sümerbank, Sanayi, İkinci Dünya Savaşı, İktisat, Devletçilik.

Giriş

Tam bağımsızlığın sadece askeri zaferle olamayacağını, ekonomik bakımdan da bağımsızlığın önemine işaret eden İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat

^a Doktora Öğr., Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, abduallah_erdogan@hotmail.com

^b Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, hikmetzekikapci@gmail.com

1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından düzenlenmiştir. Böylece ekonomiye verilen önem gösterilmiştir. Kongre ile uygulanacak iktisadi politikalar noktasında hükümet ile toprak sahipleri, tacirler, sanayiciler gibi milletin konuyla ilgili kesimleri arasında uzlaşma sağlanması hedeflenmiştir.¹ Kongrede ekonomi ile ilgili alınan kararları şu şekilde özetlemek mümkündür: Sanayi ve sanayici korunacak ve teşvik edilecektir. Tüccar grubu için ise tekelcilikle mücadele edilecek ve kredi imkânları sağlanacaktır.² Osmanlı Devletinden yüklü bir miktarda kendisine borç kalan Türkiye, bu borçları Lozan Barış Konferansında ele almış ve Fransız para birimi olarak ödemeyi kabul etmiş ve 1954 yılında da son taksitini ödemiştir.³ Osmanlı Devleti'nin dış borçları, Lozan Barış Konferansı'nda mirasçı devletler arasında paylaştırılmış ve en büyük pay (84.6 milyon Türk Lirasına tekabül eden kısım) Türkiye Cumhuriyeti Devletine kalmıştır.⁴

Cumhuriyetin ilanını takip eden süreçte ekonomide tarıma dayalı bir büyüme modeli tercih edilmiştir. Bu tercihte o dönemin savaş sonrası toplum yapısının yanı sıra ekonomik birikim ve tecrübe eksikliğinin etkilerinden bahsedilebilir. Türk milletinin önderi Atatürk tarım alanında da önderlik ve öncülük yapmak amacıyla başta Ankara olmak üzere bazı illerde çiftlikler kurmuştur. Tarım alanında yapılan üretimler ekonomiye olumlu katkılar sağlasa da bu uzun ömürlü olmamıştır. Bunun nedeni I. Dünya Savaşı boyunca ve sonrasında teknolojiadaki gelişmeler sayesinde modern üretim artmıştır.⁵ Sanayi ve tarımda üretimin sürekli artışı Osmanlı Devleti'nin pazarını yabancı sanayiye açmış ve bu "dışa açılış" Osmanlı Devleti'nin var olan ekonomik sıkıntısına yenilerini eklemiştir.⁶

Bağımsızlığın kazanılmasından sonraki süreçte sanayileşme önemli sorunlarından birisi olarak karşımıza çıkmıştır. Ekonomik alanda kalkınma gereksinimi, sanayileşmeyi medeni dünyada yer edinebilmenin araçlarından

¹ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, TİB Yayınları, İstanbul 2015, s.175.

² Nazmi Kal, "Ekonomik Kalkınma Savaşının Temelini Atan Kongre: İzmir İktisat Kongresi", *Ekonomi Tarihi*, Ekonomik Forum, s. 110-112.

³ Hatice Bahar Aşçı, "Lozan Barış Antlaşması'nda Osmanlı Borçları Meselesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 6, 2016, s. 1651.

⁴ Hüseyin Şahin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa 1995, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı, s. 27.

⁵ Mustafa Yahya Metintaş, Mehmet Kayran, "1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2016/1, Sayı:23*, s. 37-38.

⁶ Yakup Kepenek, *Türkiye Ekonomisi*, Verso Yayıncılık, Ankara 1990, 5. Baskı, s. 7.

birisi kılmıştır. Balkan Savaşlarının başladığı ve Kurtuluş Savaşının bittiği on yıllık savaş dönemi sonrasında maddi birikimi yok denecek kadar az olan yeni kurulmuş devletin sanayileşme masraflarını üstlenmekten başka çaresi de yoktur.⁷ Duyunu Umumiye İdaresi'nin yapmış olduğu hesaplara göre 1918-1919 arasında Osmanlı Devleti'nin bütçesi şöyledir:⁸

Tablo 1. 1918-1919 Yılı Osmanlı Devleti'nin Bütçesi

Mali Yıl	Gelir Tahmini	Gider Tahmini	Tahmin Edilen Açık	Meclisçe Kabul Edilen Borçlanma
1918-1919	42.397	60.146	17.767	136.888

Türkiye, yukarıdaki verilen rakamlardan da yorumlanacağı üzere Osmanlı Devleti'nden içi boş bir finans kurumu miras almıştır. 1920-1921 ile 1922-1923 mali yılları arasında devlet gelirleri 43,8 milyondan 71,7 milyona çıkarılabilmektedir. Kurtuluş Savaşı ise Ankara Hükümetine 147 milyon Osmanlı Lirasına mal olmuştur. Harcanan paranın genel bütçe içerisinde denk geldiği oranın tespit etmenin zorluğu yanında söz konusu rakamlar para darlığını doğrulamaktadır.⁹

Yukarıdaki duruma ek olarak, Cumhuriyetin ilk yıllarında ticaret dengesi sürekli açık vermiş ve bu açık 1929 krizinden ne denli etkilendiğini göstermiştir. 1923-1929 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret dengesine ait verilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.¹⁰

Tablo 2. 1923-1929 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesine Ait Veriler

Yıllar	İhracaat	İthalat	Fark
1923	50.8	86.9	-36.1
1924	82.4	100.5	-18.1

⁷ Pınar Savaş Yavuzçehre ve Ulaş Kutsi Çezik, "Sümerbank'tan Sümerpark'a: Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:30, Sayı:1, Yıl:2015, s. 33.

⁸ Alptekin Müderrisoğlu, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990, s. 95.

⁹ Oktay Yenal, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, 1. Baskı, s. 27.

¹⁰ Memduh Yaşa, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s. 338.

1925	102.7	129.0	-26.3
1926	96.4	121.4	-25.0
1927	80.7	107.8	-27.1
1928	88.3	113.7	-25.4
1929	74.8	123.6	-48.8

Ayrıca, İktisadi Devlet Teşekkülü politikasının uygulanmasına götüren temel etkenlerden birisi de nüfus başına düşen milli gelirin düşük olmasıdır. Milli gelirin düşük olması bireyin ekonomisinin zayıf olduğunun göstergesidir. Bu konuda gelir düzeyimizi daha net tespit edebilmemiz için dünyanın kalanındaki gelir düzeyine bakmakta fayda vardır. 1920'li yıllarda Türkiye'nin de içinde olduğu belli başlı ülkelere ait kişi başına düşen ortalama milli gelirlere ait bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3 1920'li Yıllarda Belli Başlı Ünelere Ait Kişi Başına Düşen Ortalama Milli Gelir

Ülke	Yıl	(TL)
Türkiye	1927-1929	114-124
Bulgaristan	1925	129
Romanya	1927	197
Yugoslovya	1926	172
Almanya	1928	539
Fransa	1928	539
İngiltere	1928	784
İsviçre	1927	737
Abd	1928	1557
Kanada	1927	1261
Brezilya	1928	90

Japonya	1925	187
Hindistan	1922	54

Tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’de kişi başı gelirin çok düşük olduğu bir tarihte özel sektörün yetersiz kalacağı bilinmektedir.¹¹

Modern üretimin artması 1929 yılında dünya genelinde bir ekonomik krize de yol açmıştır. Bu ekonomik krize sebep olan faktör ise gelişmiş kapitalist devletlerin artan üretimi karşısında fiyat düşüşlerini önleyememesi ve bunun doğal sonucu olan işsizliğe çare bulamamasıdır.¹² Aslında Türkiye Cumhuriyeti Devleti yaşanması muhtemel olacak ekonomik sıkıntılar için Lozan’dan sonra “Ticaret Sözleşmesi” imzalamış bu sayede ekonomisinin beş yıllık bir süreliğine de olsa dışa bağımlı kalmasının önüne geçmek istemiştir. Türkiye yerli üretimi ve sanayicisini korumak için gümrük tarifelerini uygulamaya koysa da 1929 dünya ekonomik krizinden etkilenmekten kurtulamamıştır. Böyle bir ortamda özel sermayenin yetersiz kalmasından dolayı devletçi ekonomiyi benimseyip İktisadi Devlet Teşekkülü politikası izlemiştir.¹³ Meclis içinden ve dışından sert tepkilere olmasına ve iş çevrelerinin konuya endişe ile yaklaşmalarına rağmen 1932 yılı Temmuz ayında artarda çıkarılan 8 kanunla devletçi uygulamalara hızlı bir giriş yapılmıştır.¹⁴

A. Sümerbank’ın Kuruluşu

1929’da gerçekleşen dünya ekonomik krizinden etkilenmeyen Sovyetler Birliği Türkiye’nin dikkatini çekmiş, 8 Mayıs 1932’de yapılan ikili anlaşma ile ilk etapta 8 milyon dolar 1935’te ise 10 milyon dolara çıkartılmak suretiyle Sovyetlerden kredi alınması kararlaştırılmıştır. Ağustos 1932’de Türkiye’de çalışmalarına başlayan Prof. Orlof liderliğindeki Sovyet heyeti Türkiye’de kurulması gereken sanayi kuruluşlarıyla ilgili bir raporu ilgililere sunar. Raporu göz önünde bulundurarak hareket eden hükümet 1925 yılında kurduğu Sanayi ve Maadin Bankası 1932’de ikiye ayrılmış, Türkiye Sanayi Kredi Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi olmuştur. İşte bu iki kuruluş j-kaldırılarak yerlerine

¹¹ Yaşa, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, s. 9-10.

¹² Kepenek, *Türkiye Ekonomisi*, s. 57.

¹³ Metintaş ve Kayıran, “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, s. 37-38.

¹⁴ İhsan Keser, *Türkiyede Siyaset ve Devletçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993, s.94

Sümerbank kurulmuştur.¹⁵ Sümerbank, “Sanayi de Devlet” sloganıyla 11 Temmuz 1933 yılında 2262 sayılı kanunla Mustafa Kemal Atatürk’ün isteği ile çalışmaya başlamıştır. 17 Haziran 1938 de çıkarılan 3460 sayılı kanunla da İktisadi Devlet Teşekkülü sıfatını kazanmıştır. Sümerbank’ın kurulduğu zamana kadar kamu kurumlarda henüz muhasebe sistemi kurulamamışken, Sümerbank kendi muhasebe sistemini geliştirmiştir. Bu noktadan olmak üzere, Almanya’dan getirilen Profesör Sachenberg Sümerbank’ın muhasebe sistemini tesis etmiştir. Böylece Sümerbank, Türkiye’de kamu kurumları arasında kendine ait bir muhasebe sistemi olan ilk kamu kuruluşu olmuştur.¹⁶

Bir İktisat Teşekkülü olan Sümerbank çalışmalarını, Genel Müdürlük Merkez Teşkilatı, 21’i sınai ve 1’i ticari olmak üzere 22 kurumdan oluşturduğu görülmüştür. Bu kurumlara bağlı 9 fabrikası ve yönetimi teşekküle verilmiş 7 iştiraki olmak üzere toplam 38 adet işletmesi, yurdun dört bir yanına dağılmış 228 adet satış mağazası, 22 banka şubesi ve yönetimi teşekküle verilmiş olanlar hariç, sermayesine iştirak edilen 28 şirketi ile hizmet vermiştir.¹⁷

Türkiye’nin sanayileşme ve ekonomik kalkınmasında baş aktör olarak yer alacak olan Sümerbank’ın kuruluş yasasında devletin sanayileşme ve ekonomik kalkınma planı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Çıkarılan yasa ile birlikte fabrikaların çalıştırılması, devlet desteğiyle kurulacak sanayi kuruluşlarının projelerinin çizilmesi, yapılması, işletilmesi Sümerbank’a verilmiştir. Türkiye içerisindeki bütün fabrikalar için lazım olan usta ve işçilerin eğitilmesi, usta ve işçiler için okullar açılması istenmiştir. Kurulmuş veya kurulacak olan diğer sanayi teşebbüslerine kredi sağlanması da Sümerbank’ın kuruluş yasasında yer almıştır. Bankacılık hizmetlerinin yürütülmesi, özel teşebbüs ile işbirliği içinde olunması gibi ödev ve sorumluluklar Sümerbank’a çıkarılan yasayla verilmiştir.¹⁸

1933 yılında yapılan Birinci Sanayi Kalkınma Planı doğrultusunda kurulan Sümerbank’ın Kuruluş Yasasının 2. maddesinde kuruluşun yatırım alanlarının öncelik sıralaması belirlenmiştir. Bu sıralamaya göre Sümerbank, ana hammaddeleri yurt içinde yetişen ve üretimi tüketimi karşılamayan

¹⁵ Keser, *Türkiyede*, s.96-97

¹⁶ Faruk Güçlü, *Yıkılan Bir Cumhuriyet Kurumu Sümerbank*, Ürün Yayınları, Ankara 2015, 1. Baskı, s. 7.

¹⁷ Sümerbank Genel Müdürlüğü, *Cumhuriyetin 50’nci Yılında Sümerbank: 1933-1973*, Tisa Matbaası, Ankara, s. 11.

¹⁸ Yavuzçehre ve Çezik, “Sümerbank’tan Sümerpark’a: Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar”, s. 33.

sanayileri açmakla görevlendirilmiştir. Ham ihraç edilen malları, mamül ya da yarı mamül mal haline dönüştürecek sanayileri açacaktır. Geniş bir şekilde tüketildiği halde hammaddeleri henüz Türkiye’de yetişmeyen, ancak ilgili sanayiler kurulduğu takdirde hammaddeleri Türkiye içinde yetişmesi mümkün olan sanayileri kuracaktır. Hammaddeleri Türkiye içinde yetişmeyen ve yetişmesi mümkün olmayan ancak kurulmasının Türkiye’ye büyük faydalar sağlayacak malları imal eden sanayileri kurmakla görevlendirilmiştir.¹⁹

Sümerbank tesisleri, sanayileşmeye ek olarak kuruldukları alanlara sağladıkları fiziksel ve sosyokültürel imkânlarla, Cumhuriyet ilk yıllarında “toplumsal modernleşme” amacına da katkı sağlamıştır. Sümerbank tesisleri çalışanları için inşa edilen tiyatro, konut, kütüphane ve spor alanları gibi sosyal olanaklar, Sümerbank’ın tesislerinin kurulduğu alanları çağdaş birer yaşam merkezlerine dönüştürmüştür. Bu yaşam merkezlerinin hemen yanına kurulan mahalleler, hammadde ihtiyacını karşılamak için yapılan kara ve demir yolları, Sümerbank tesislerinin açıldığı sahalarda topyekûn bir kalkınma imkânı sağlamıştır. Sümerbank, zamanın şartlarında kumaş, iplik, ayakkabı gibi insanın ihtiyaç duyduğu temel tüketim maddelerini Türkiye’nin çoğu noktasına ulaşmasını kolaylaştırmıştır.²⁰

B. II. DÜNYA SAVAŞI VE SÜMERBANK

II. Dünya Savaşı’nın henüz başlamadığı günlerde ve savaşın sebep olduğu ekonomik, askeri sıkıntılar Türkiye’yi sarmadan önce 1936 yılında İktisat Kongresi yapılmıştır. Yapılan İktisat Kongresi’nde sanayi hareketleri başlar ve ilerlerse Türkiye’nin mali vaziyetinin sarsılacağını ileri sürenler olmuştur. Kurulacak olan her yeni işletmenin bütçenin bir kısmını tüketeceğini bunun sonucu olarak da mali sarsıntı doğacağını savunmuşlardır. Dönemin İktisat Bakanı Celal Bayar ise savaş çıkmadan önce yapımına başlanılan tesislerin kurulmasını “Türkiye ham maddeci mi kalmalı? Yoksa sanayileşmeli midir?” Diye sorduktan sonra Türkiye’nin sanayileşmesi gerektiğini ifade etmiştir.²¹

¹⁹ Nesrin Yıldırım, *Atatürk’ün İktisadi Egemenlik İlkesinin Kalkınma Politikaları “İlk Hedef: Akdeniz’de İkinci Hedef: İktisat”*, Platin Yayınları, Ankara 2006, 1. Baskı, s. 355.

²⁰ Gözde Göncü Berk, “Sümerbank İşletmelerinde Tasarıma Dair İçerik Analizi: Sümerbank Süreli Yayınları Üzerine Bir Çalışma”, *Yedi: Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi*, Yaz 2016, Sayı 16, ISSN 1307-9840, s. 112.

²¹ Afet İnan, *Türkiye Cumhuriyeti’nin İkinci Sanayi Planı 1936*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1973, s. 10.

Ancak, II. Dünya Savaşı savaşa girmemesine rağmen Türkiye'yi de etkilemiş, iktisadi hayatın her alanında tesirini göstermiştir. 1923-1946 yılları arasındaki kişi başına düşen GSMH %2.6 iken bu oran savaşın etkisi ile 1939-1946 arasında %-3,2'ye kadar gerilemişti. Yine, tarımsal üretim 1923-1946 arası %4,9'a ulaşmasına rağmen 1939-1946 arasında %-1,4'ü görmüştür. Ayrıca, imalat sanayii üretiminde de benzer bir durum yaşanmış, 1923-1946 döneminde %3,3 olan rakamlar 1939-1946 %-3,0'a kadar inmiştir. Bunlara ek olarak sanayi üretimi de savaş şartlarından payına düşeni almış, 1923-1946 arası %4,5 olan rakam 1939-1946 döneminde %-2,6'yı görmüştür.²²

İktisadi Devlet Teşekkülü görevini de üstlenen Sümerbank, II. Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında yaşanan ekonomik sıkıntılardan etkilenmiştir. Fabrikadaki stokların artmasında ve bu stokların iç-dış piyasaya sürülerek nakit paraya çevrilememesinde yaşanan II. Dünya Savaşı'nın doğrudan etkisi olmuştur. Savaş yıllarında toplam ulusal gelirin azalmasında Türkiye'nin savaşa girme ihtimaline karşı insan gücü kaynağının üretim sektöründen uzak kalması rol oynamıştır.²³ 1942 yılında hazırlanan raporda bankanın, para durumu için hükümetin yüksek ilgi ve yardımına ihtiyaç duyduğu hükümet yetkililerine bildirilmiştir. Para sıkıntısı yaşanmasındaki etken ise dönemin ekonomik şartlarından kaynaklandığı söylenmiş ve bu sebepler hakkında bilgi verilmiştir.²⁴

Satışlardaki sınırlamaların stokları arttırdığı kaydedilen raporda Yerli Mallar Kurumunun kendi sermayesini oluşturan 600.000 Liradan başka 7.000.000 Liraya yükselen borcu devlet dairelerine teslim edilip henüz bedeli alınmayan kısımlar haricinde tamamen mağaza stoklarında yatan mevcutları ifade edilmiştir. İplik ve dokuma fabrikaları kurumlarına açılan kredinin iki senelik toplamının 5.200.000 Liraya ulaştığına vurgu yapılmıştır. Fabrikalarda hammadde veya mamul madde olarak mevcut stokların tesisine bankanın yardım şeklinde tecelli eden bu kredi de dahil olduğu halde fabrikalardaki stok müessesenin kendi kaynakları ile temin edilenlerle birlikte 25.200.000 Liraya yükselmiştir. Bunun 3.000.000 Lirası askeri kısım hariç devlet memurlarına dağıtılmak üzere hazırlanan kumaşlara ait stoklardır ki bu miktarın dağıtım

²² Şevket Pamuk, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, TİB Yayınları, İstanbul 2012, s.176

²³ Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007, 19. Baskı, s. 82.

²⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 1.*

başlayıncaya kadar ayda en az 600.000 Lira artacağıının öngörüldüğü ifade edilmiştir.²⁵

Türkiye, yaşanan savaştan ekonomik olarak olumsuz etkilense de demir-çelik üretimi konusunu bir bağımsızlık meselesi olarak görmüştür. Almanya ve İngiltere arasında yaşanan rekabetleri de göz önünde tutarak savunma sanayi için önem arz eden demir-çelik üretimine gereken hassasiyeti göstermiştir. 1939 yılında Karabük'te demir-çelik tesisi kurulmuş kurulan bu tesisler devletin iktisadi olarak yükünün artmasına sebep olmuştur.²⁶ Konuya dair raporda iktisadi sebeplerin satışlardaki etkisinin birtakım stoklara bağlanan para hacminin sürekli artmasında görüldüğü ifade edilmiştir. Bunun ön safında demir ve çelik kurumlarının stoklarının geldiği vurgulanmıştır. 1942 başından itibaren tonu 14 Liradan yerinde alınıp bin kilometreden nakledilen ve Karabük'te 22 Lirayı bulan cevherle imal²⁷ olunan 75.000 ton pik demir ve 18.000 ton çeliğin stokta yattığına işaret edilmiştir. Satışındaki sınırlamalar sebebiyle mamul demir mevcudunu koyacak yer bulunmayacak kadar arttığı ve 10.000 tona yükseldiği kaydedilmiştir. Bunların –satış değil- yalnız maliyet fiyatıyla ifadesi 12.000.000 Lirayı geçtiği ki bu vaziyetin kurumun kendi kaynakları haricinde Sümerbank'tan temin ettiği kredinin zimmet bakiyesinin 6,5 milyon Lirayı geçtiği ifade edilmiştir. Demir ve Çelik Kurumunun en seyyal satış konusu olan kömürün fiyatının hükümetçe sabit tutulması, hammadde, malzeme ve işçilik fiyatındaki artışların kömürden ziyade satışı ağır olan mallara yüklenilmesi icap ettirmekte olduğu bunun ise stok değerini arttırdığı vurgulanmıştır. Bunlara ek olarak her gün artan demir stokundan ham demire isabet eden üçte ikilik kısmının ileride en az yarı yarıya zarar etmesinin kuvvetle muhtemel olduğu ileri sürülmüştür.²⁸

Bu dönemde işletme malzemelerindeki fiyatların orantısız bir şekilde artması bankanın sermaye ihtiyacında da büyük etkisi olmuştur. Hammadde ihtiyacının giderilmesindeki zorluklar bankanın önceden para hazırlamasını gerektirmiştir. Deri ve kundura kurumları bunun en bariz yaşandığı alanlardan birisi olduğu tespit edilmiştir. Deri fiyatlarındaki artış sebebiyle temininde güçlük yaşanması ve kuyularında asgari altı ay servet yatırmak durumunda bulunan bu kurumun bankaya kredisinin 6,5 milyona yükseldiği raporda kaydedilmiştir. Bu kurumun bütün zorluklara rağmen dışarıdan temin

²⁵ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 1.*

²⁶ Kepenek ve Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, s. 76.

²⁷ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 1.*

²⁸ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 2.*

edebileceği anlaşılan ve 1943 faaliyetlerini emniyet altına alacağı stoklar için 3 milyon, yerli deri ve malzeme için de en az 1,5 milyon Liraya ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır.²⁹ II. Dünya Savaşı boyunca Sümerbank yukarıda ifade ettiğimiz gibi deri ve kundura sanayisinde de sorunlarla yüzleşmiştir. Savaştan dolayı asker sayısının artması ve arttan bu askerlerini büyük kısmının kırsaldan yani kapalı ekonomik sahadan getiriliyor olması bankanın yükünü bir miktar daha arttırmıştır. Banka askerin bot ihtiyacını karşılamak için ilave bir bütçe ayırmak durumunda kalmıştır.³⁰

Kağıt fabrikası ise daha Atatürk'ün hayatta iken üzerinde önemle durduğu bir işletme olmuştur. Atatürk, kâğıt fabrikası işinin İş Bankası aracılığı ile kurulmasına taraftar olmuş dönemin İktisat Bakanı Mustafa Şeref (Özkan) Bey ise iktisat bakanlığı nezdinde yürütülmesini istemiştir. II. Dünya Savaşı döneminde kağıt işletmeciliği de Sümerbank'ın üzerine kalmıştır.³¹ Demir ve çelikteki zaruri durumun benzerinin Selüloz Sanayi Kurumunun birçok zaman kendi varlığıyla idaresi mümkün kılan mali durumunu sıkıştırdığı ve kurumu 600.000 Lirayı geçecek şekilde borçlandırdığı ifade edilmiştir. Buna ek olarak, selüloz akreditiflerine 2 milyon Lira bağlanmazsa bütün teşebbüslere rağmen getirilmeyen bu madde üzerindeki teşebbüsleri gevşetmek zorunda kalınacağı dile getirilmiştir. Fabrikaların genel ihtiyaçları için akreditiflere bağlanan paranın 2.250.000 Liraya yükseldiğine dikkat çekilmiştir.³²

Ayrıca, Pamuk ve yapağı fiyatlarının artışını fırsat bilen piyasadaki bazı araçların ve vurguncuların önüne geçmek mecburiyeti bu ürünlerin banka tarafından alınmasına yol açmış, bu da bankanın mali yılsonuna kadar 20 milyon Lirayı bulacak bir miktarı bu işe bağlamasına yol açmıştır. Aynı zamanda, Sümerbank'ın inşaat ve tesisat faaliyetlerini de kesmemek zorunda olduğu bir gerçektir. İnşaat faaliyetleri olarak mevcut fabrikaların işçi evleri ve bazı noksanlarla tesis halindeki Sivas Çimento, Karabük Asit Sülfrik ve İzmit Klor fabrikalarının yapımına devam edilmiştir. Banka zaruri olmayan inşaat ve tesisat masraflarından kaçınılmaktaydı. II. Dünya Savaşı başlamadan önce başlamış olan fabrikaların tamamlanması gerekmektedir. O gün için ithal güçlükleri ve fiyat yükselişleri karşısında iki üç senede kendisini ödeyecek

²⁹ (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 2.

³⁰ Haydar Kazgan, Toktamış Ateş ve Diğerleri, *Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi*, C. 2, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul 1999, s. 188.

³¹ Cahit Kayra, *Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü 1923-1950 Devletçilik Altın Yıllar*, C. 1, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2013, 2. Baskı, s. 185.

³² (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 2.

küçük teşebbüslerden başka inşaat ve tesisat hususunda yeni hamlelerin yapılmaması kararlaştırılmıştır.³³

Yine, Karabük'teki tesisatın tamamlanması ihtiyacı bankayı ağır bir durumda bırakmaktaydı. 10 milyon Liradan aşağı olmayacağı tahmin edilen bu tesisatın ekserisi Almanya'dan geleceği için üçte bir bedelini avans olarak ödemek ve montajları hesaba katılınca, banka bu mali yılsonuna kadar bu bedelin yarısını ödemek zorunda kalacaktı. Banka memleketin ihtiyacını karşılamak için kurulmakta olan üç yeni tesisin de para ihtiyacını karşılamak zorundaydı. Milyonu bulan Adana'daki Çırçır tesisatına 1942 senesi için 300.000 Lira harcanması öngörülmekteydi. Bu miktarın Romanya'dan alınmış ve sökülmekte olan Vigogne tesisatına bağlı akreditifin pamuk değeri ile karşılanabileceği, ancak nakli, montajı ve binası için asgari 300.000 Liraya daha ihtiyaç hissedileceği kaydedilmiştir.³⁴

Hükümet beyannamesinde yer alan ve İsviçre'den temin edilmesi uygun görülen İplik ve Dokuma fabrikasının tahakkuku (gerçekleşme/yerine gelme), muharrik kuvvet (hareketi sağlayan/harekete getiren) hariç, asgari 3.500.000 Liraya bağlıdır. Bankanın bütün bu zaruretlerine birde işçilerin gıda maddeleri eklenmiştir. En az 4.000 ton buğday ihtiyacı doğmuş, bu günkü 55 kuruşluk fiyatla 2.200.000 Lira maliyete denk gelmiştir. Hepsinin birden alınamayacağı düşünülse bile dörtte bir stok hesabıyla yalnız bu işe 500.000 Lira bağlamak zarureti görülmüştür. Buna fasulye, bulgur, pirinç, nohut ile yağ ihtiyacının ayrılacağı kısımları da katarak 1.000.000 Liralık miktara denk geldiği görülmüştür.

Sümerbank'ın kendi kaynaklarına bağlı olanlar hariç olmak üzere raporun tarihi itibarıyla kurumlarına ve fabrikalarına fiilen bağladığı fonlar ise şunlardır: Yerli Malları Pazarlama Kurumuna 7.000.000 Lira, Demir ve Çelik Fabrikalarına 6.500.000 Lira, Deri ve Kundura Sanayii Kurumuna 6.500.000 Lira, İplik ve Dokuma Fabrikaları Kurumuna 5.200.000 Lira, Selüloz Sanayii Kurumlarına 600.000 Lira, Malatya Bez ve İplik Fabrikalarına 700.000 Lira ve genel ihtiyaçlara ise 2.250.000 Lira tahsis edilmiştir. Genel toplam 28.750.000 Lirayı bulmaktaydı. Aşağıdaki tabloda konuya dair bilgilere yer verilmiştir.³⁵

³³ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 3.*

³⁴ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 3.*

³⁵ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 4.*

Tablo 4. Sümerbank'ın Kurumlarına ve Fabrikalarına Fiilen Bağladığı Fonlar

Kurum Adı	Para Miktarı
Yerli Malları Pazarlama Kurumu	7.000.000 TL
Demir ve Çelik Fabrikaları Kurumu	6.500.000 TL
Deri ve Kundura Sanayii Kurumu	6.500.000 TL
İşlik ve Dokuma Fabrikaları Kurumu	5.200.000 TL
Selüloz Sanayii Kurumları	600.000 TL
Malatya Bez ve İplik Fabrikaları	700.000 TL
Umumi ihtiyaçlara muhassas muhtelif akreditifler	2.250.000 TL
Genel Toplam	28.750.000 TL

Bunlardan başka, Sümerbank kurumunun 1942 mali yılı sonuna kadar temini zaruri ihtiyaçlara bağlanmasına kesin gözüyle bakılan toplamda 43.500.000 Lira söz konusuydu. Bu paranın harcanacağı kalemler ise raporda şu şekilde ifade edilmiştir: Asgari ihtiyacı 12 milyon kiloyu bulması beklenen Pamuk için ortalama 90-95 kuruştan çırcırlama, işleme, pres ve nakliye ile birlikte 13.000.000 Lira, senelik ihtiyaç 8 milyon kilo olan yapağı için 6.000.000 Lira ayrılmıştır. Ayrıca, yurtdışından Merinos yünleri getirilmesindeki bütün zorluklara rağmen 2.000 ton için mevcut teklifleri ve bu teklifleri kabul zarureti karşısındaki akreditif bağlantıları için 4.000.000 Lira zaruri görülmüştür. Toneri deri bedeli ve nakliyeyi karşılayacak akreditifler için 3.000.000 Liranın yanı sıra yerli deriler ve işletme malzemesi için ise 1.500.000 Lira ayrılmıştır. Yine, Selüloz için 2.000.000 Lira, Demir Çelik kurumlarının çeşitli ihtiyaçları için 5.000.000 Liranın gerekeceği raporda kaydedilmiştir. Ek olarak, İnşaat ve tesisat masraflarına 6.000.000 Lira, Çırcır fabrikası ve Vigogne tesisatı için 600.000 Lira belirlenmiştir. Yine, selüloz kurumuna orman ve şap, Beykoz'da tutkal, Bünyan Fabrikasında ise tuval tesisatı gibi muhtelif küçük tesislere 400.000 Lira, çeşitli işletme malzemelerine 1.000.000 Lira ve gıda maddelerine de 1.000.000 lira ayrılmıştır. Konuya dair bilgilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.³⁶

³⁶ (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 4-5.

Tablo 5. Sümerbank Kurumunun 1942 Mali Yılı Sonuna Kadar Temini Zaruri İhtiyaçları

Kurum Adı	Para Miktarı
Pamuk, Asgari ihtiyaç 12 milyon kilo, vasatı fiyat 90-95 kuruştan çıkarılma, işleme, pres ve nakliye ile birlikte.	13.000.000 TL
Yapağı, Senelik ihtiyaç 8 milyon kilodur. Şimdiye kadar temin edilen haricinde el komadan mütahassıl miktar için 4 milyon ve mali yılsonuna kadar yeni kırkımın ilk devrelerinin başlamasına da 2 milyon Lira koymak zaruri görülmüştür.	6.000.000 TL
Harici Merinos yünleri getirilmesindeki bütün zorluklara rağmen 2.000 ton için mevcut teklifleri ve bu teklifleri kabul zarureti karşısındaki akreditif bağlantıları için bu miktar zaruri görülmektedir.	4.000.000 TL
Toneri deriler bedel ve nakliyeyi karşılayacak akreditifler için	3.000.000 TL
Yerli deriler ve işletme malzemesi	1.500.000 TL
Selüloz	2.000.000 TL
Demir Çelik kurumlarımızın muhtelif ihtiyaçları	5.000.000 TL
İnşaat ve tesisat	6.000.000 TL
Çırçır fabrikası ve Vigogne tesisatı	600.000 TL
Muhtelif küçük tesisler (Selüloz kurumunda orman ve şap, Beykoz'da tutkal, Bünyan Fabrikasında tuval tesisatı)	400.000 TL
Muhtelif işletme malzemelerine	1.000.000 TL
Muhtelif gıda maddelerine	1.000.000 TL
Genel Toplam	43.500.000 TL

Bu verilen rakamlardan ve açıklamalardan sonra raporda Sümerbank'ın bir kısmını ödediği, bir kısmını da ödemek zorunda kalacağı bu ağır ihtiyacın ne ile karşılandığı ve karşılanabileceğinin sorulması durumunda konuya dair bir açıklamaya da yer verilmiştir. Şöyle ki, Sümerbank'a devletçe ödenen sermaye ve bunu ikmal için tahsis edilen krediler, mütedavil sermaye ihtiyacına çok küçük bir karşılık bıraktığı kaydedilmiştir. Bankanın tahsil ettiği sermaye 51.700.000 Lira, ihtiyatları 2.000.000 lira ve 49.000.000 Lirası Merkez Bankasından, 2.500.000 Lirası Mevduat olarak hazinece Merkez Bankasından kredi şeklinde temin edilmiştir.³⁷ Buna karşılık, bankanın bağlantılı kurumlarına ödediği toplam sermaye 80.000.000 Lirayı bulmuştur. Bu kalemde İplik ve Dokuma fabrikası kurumuna 36.000.000 Lira, Demir ve Çelik fabrikası kurumuna 35.400.000 Lira, Selüloz Sanayii Kurumuna 4.500.000 Lira, Deri ve Kundura Sanayi Kurumuna 3.500.000 Lira ve Yerli Mallar Pazarı Kurumuna da 600.000 Lira ayrılmıştır.³⁸

Henüz kurumlara devredilmeyen inşa halinde veya işletmeye açılmamış fabrikalar ve inşaatlar için ise 17.000.000 Lira tahsis edilmiştir. Bu miktarın içinde Selüloz, İkinci Kağıt Fabrikaları ve Sapanca-İzmit su tesisatı ve bu gruba ait inşaat için 8.800.000 Lira, Sivas Çimento Fabrikası için 5.340.000 Lira, Asit Sülfürik Fabrikası dahil Karabük'teki inşaat için 2.300.000 Lira ve diğer tesisler için ise 560.000 lira tahsis edilmiştir. Ayrıca, iştiraklerin en önemlilerinden olan Türkiye Şeker Fabrikalarına 7.533.000 Lira, Malatya Bez ve İplik Fabrikasına 1.668.000 Lira, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasına 200.000 Lira ve diğer iştiraklere 999.000 lira olmak üzere toplamda 10.200.000 lira ayrılmıştır. Yine, Başlıca Kütahya Seramik Fabrikası olmak üzere diğer teşebbüsler için 100.000 Lira ve amorti edilmiş menkul ve gayrimenkuller için ise 2.200.000 Lira tahsis edilmiştir. Bütün kalemleri gözönüne alarak yapılan genel toplamda 109.500.000 Liraya ulaşmıştır.³⁹

Yukarıdaki tablolarda verdiğimiz rakamlar Sümerbank'ın İktisadi Devlet Teşekkülü vazifesini üstlendiğinin bir göstergesidir. Sümerbank, selüloz, kağıt, şeker, seramik fabrikaları gibi yukarıda tablo içerisinde adları verilen bütün tesis ve kurumlara kredi desteği sağlamıştır. Sağlanan bu kredi desteği ise bankayı ekonomi sıkıntılara sokmuştur. Verilen rakamlara bakıldığı zaman Sümerbank

³⁷ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 5-6.*

³⁸ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 6.*

³⁹ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 6.*

hangi kuruma ne kadar para ayırdığı ve niçin ekonomik sıkıntı yaşadığı daha net bir şekilde görülmektedir.

Yukarıda verilen rakamlar incelenirken hesaba katılması gereken bir husus da bu miktarın 10.200.000 Lirası harici kredilerle karşılanmış olmasıdır. Ancak en büyük toplamı Karabük tesisatından dolayı Brassert bonolarının teşkil ettiği yurtdışı kredilerin 1942-1944 seneleri zarfında ödenmesi gerektiğinin de göz önünde bulundurulması lazımdı. Hazinece Sümerbank'ın sermayesine mahsuben ödenmekte olan tahsilat ile bunun karşılanması ihtimaline binaen, yukarıda gösterilen ihtiyaçlar arasında bu borç mütalaa edilmemiştir. 9.600.000 Liralık inşaat ve tesisat programının 1942 mali yılı sonuna kadar 6.000.000 kısmı 109.500.000 Liralık kısma ilave olunacaktır. İnşaat ilavelerinin sermaye ve kredi hesabına katılması sonucunda ancak 5.900.000 Lira artmaktadır.⁴⁰

Sümerbank'ın yukarıda verilen rakamlarından hareket ederek 1942 mali yılı sonuna kadar ödemek zorunda kalacağı 43.500.000 Lira için yeni karşılıklar bulması zarureti kolaylıkla görülmekteydi. Bunun hammadde ve malzeme teminine karşılık gelen kısmını hiç şüphe yok ki mamul malların satışı ve bunların devri ile karşılayacaktı. Ancak bu devir ihtiyaç duyulan parayı 10 milyon Lira daha azaltacağı da bir gerçektir. Banka mevduat artışına güvenemeyeceğine göre, bu durumda bankaya iki ihtimal kalmaktaydı:

a) 3.500.000 Lira sermaye artırımını, kanuna göre hazinece temin edilecek 10 milyonluk kredinin 1942 mali yılına ait 5 milyonluk kullanılmayan kısmı,

b) Satış tahditlerini kaldırmak yoluyla İplik ve Dokuma Fabrikaları ve Yerli Mallar Pazarındaki 14 milyon Lirayı bulan stokların indirilmesi yoluna gidilmesiydi.

Mamul demir stoklarının azaltılmasıyla da 1 milyon Lira daha gelir elde edilebileceği öngörülmüyordu. Bu yollardan temin edilen paranın dışında bankaya yine kendi kuvveti ile temin edemeyeceği 22-23 milyon Lira kalmaktaydı.⁴¹

Sümerbank ekonomide devletin kendisine vermiş olduğu nazik ve tarihi vazifeyi kabullenmenin yanında yukarıda ifade edilen para darlığını da aşmanın yollarını aramıştır. Sanayi tesislerini kurmak ve işletmenin yanında bunların önemini de geniş halk kitlelerine tanıtmıştır. Üretilen mamullerin

⁴⁰ (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 7.

⁴¹ (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 8.

tüketicinin alım gücüne göre olmasına ve ilgisini çekmesine önem vermiştir. Bu sayede para akışını canlı tutmayı ilke edinmiştir.⁴²

Para akışını canlı tutarak borçlarını ödemek isteyen Sümerbank bu borç için şu tedbirleri düşünmüştü: Cumhuriyet Merkez Bankasına açılmış olup pamuk, yapağı, kömür, demir, selülozluk odun, Güney Amerika Derisi gibi mamullerin alınması için verilen ve ihtiyaca yetecek olan 6 milyonluk kredinin 12-15 milyon Lira daha arttırılmasına çalışmak. Bu artış, rehinli kredi ve diğer bankaların imzası ile Cumhuriyet Merkez Bankasının kanun ve mevzuatına göre kolaylıkla sağlanabilirdi.⁴³ Ancak, bunun için Merkez Bankası'na hükümet emri gerekmektedir. Memurlara dağıtım başlayıncaya kadar bu iş için bankanın artan stokları hazinece hiç değilse mevzuat şeklinde karşılanmalıydı. Bunun için 2.600.000 Lirayı bulan mevduatın bu maksatla 5 milyon Liraya yükseltilmesine gerek duyulduğu raporda vurgulanmıştır. Yine raporda milli bankalardan temin edilen kredilerin devam ve hatta imkan nispetinde arttırılmasına hükümetçe yardım edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu noktadan olmak üzere İş Bankası'nın 1 milyon Liralık kredisini tasfiye ettirmesine engel olunması istenmişti.⁴⁴ Sümerbank İktisadi Devlet Teşekkülü politikası yürüttüğünden "korumacı-devletçi sanayileşme" programı doğrultusunda ekonomik işleyişini sürdürmüştür. Sümerbank bu devlet işletmeciliği vazifesini yerine getirirken içinde bulunduğu borç sıkıntısından kurtulmak için Merkez Bankası ve İş Bankasının desteğine ihtiyaç duymuştur.⁴⁵

Merkez Bankası ve İş Bankasının desteğine ilaveten başka çare arayışı da söz konusuydu. Bu bağlamda, Deri ve Kundura Sanayi imalatının % 90'undan fazlasını askeri ihtiyaçlara tahsis etmekteydi. Yünlü fabrikaların imal faaliyetlerinin üçte ikisi yine askeriye ayrıldığı ve pamuk fabrikaları da yine asker için mühim bir miktarda faaliyet gösterdiği için Milli Savunma Bakanlığınca bankaya en az 5 milyon Lira avans verilmesi gerektiği raporda kaydedilmişti. Ayrıca, mamullerin satış fiyatı imal faaliyetlerine göre değil, malzeme ve işçilik sahasındaki bütün güçlükler ve bunların yeniden tedarik edilmesindeki değerleri hesaba katılarak belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştı. Bunun sebebi ise satışlarda yalnız imal maliyetini hesap etmek, müteakip

⁴² Bilsay Kuruç, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1933-1935)*, C. 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1993, s. 265.

⁴³ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1*, s. 8.

⁴⁴ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1*, s. 9.

⁴⁵ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, İmge Kitabevi, İstanbul 2010, 14. Baskı, s. 60.

üretim devamı için sağlanacak fona mani olacağından stoklar ve işçilikte para darlığını ortaya çıkaracağı şeklinde ifade edilmiştir. Satış fiyatlarında tekrar tedarik edilecek mamulün hesaba katılması büyük mahzurların önüne geçebileceği ifade edilmiş, daha fazla fiyatla satış için gizli stok faaliyetlerinin önüne geçilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Mağazalardan çıkan ürünlerin Sümerbank adı altında ulaşılamadığı yerlerde de normal şartlarda satışının önü, fiyat belirlemedeki doğru hesaplama ile aşılacağı, bunun da ekonomik olarak bankaya olumlu katkı sağlayacağı ifade edilmiştir.⁴⁶

Bunlara ilaveten, iplik sanayinde olduğu gibi araçların eline fabrikalar aleyhine fazla kazançlar geçmesine engel olunur ve kazancın daha normal şekilde dağıtılmasının sağlanması tavsiye edilmiştir. Günün şartları göz önünde tutulursa, ağır şartlar altında kurulan yeni tesislerin yüksek maliyetlerini normal zamanlarda kolaylıkla ödemesi için imkânlar elde edilmiş olacağına vurgu yapılmıştır. Raporda devamla, *Devlet fabrikalarının en büyük kısmını bilhassa milli müdafaaya kullanır. Esasen ticari yerlerden ziyade devletçe takdir edilen yerlerde kurulan fabrikalar ise normal şartlarda kendi giderlerini amorti edecekken şimdilik büyük sıkıntılara neden olmaktadır. Bu vaziyeti bir an evvel önlemek için bugünün müsait şartlarından imkanlar el verdiği ölçüde faydalanılmalıdır. Bankanın bu suretle artacak satış hacmi kar hacmine dönüşecek ve devlete vergi olarak dönecektir. Banka harp sonrası normal şartlarına dönünce zararlarından kara dönecektir.*⁴⁷

Ayrıca, Adana, Bakırköy, Ereğli, Kayseri, Malatya, Nazilli ve Hereke fabrikalarının daha rasyonel çalışmalarını teminen hazırlanan ıslah projelerinin tatbiki halinde maliyetlerde yılda 3.960.000 Lira tasarruf sağlanacak ve pamuklu dokuma istihsalinde 20.000.000 metre artış elde edilebileceği beklentisi söz konusuydu.⁴⁸

Devlet fabrikalarının en büyük kısmını milli müdafaaya kullanır ifadesinden hareketle bu fabrikalardan elde ettiği geliri işaret etmektedir. Savaş yıllarında savunma harcamalarına öncelik verilmiş bunun için borçlanmaya dahi başvurulmuştur. Savaşın etkisinin gelecek nesillerde bırakacağı etkiyi azaltabilmek adına milli müdafaada iç ve dış kredi kullanılmaktan çekinilmemiştir. Savaş döneminde kardan ziyade devlet teşekkülü olarak

⁴⁶ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 9.*

⁴⁷ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1, s. 10.*

⁴⁸ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra : 9, s. 2.*

hizmet veren işletmelerin kendi kendine yetebilmesi savaştan sonra ise kara geçmesi hedeflenmiştir.⁴⁹

Savaş yıllarında Sümerbank'ın para durumu sıkışıktır. Bu para sıkışıklığının nedenleri ise hammadde ve işletme malzemesi fiyatlarının yükselmesi, normal zamanlara göre gerek fiyat gerek miktar itibarıyla fazla para bağlanması, satışların muhtelif sebeplerle sınırlamaya uğramasıdır. Sümerbank kurumları ve fabrikalarının dolaşımında bulunan sermaye ihtiyacına 1942 yılı başından beri fiilen bağladığı 28.000.000 Liradan başka mali yıl sonuna kadar 43.500.000 Liralık masraf yapmak zorundaydı. Bu miktarı bankanın kendisinin karşılaması mümkün değildi. Bu sebeple, raporda acil hükümet tedbirlerine ihtiyaç olduğu vurgulandıktan sonra mali ve idari olmak üzere bu tedbirler sıralanmıştır.⁵⁰ Mali tedbirlerin başında 1942 mali yılına ait 5 milyon Liralık krediden bakiye 3,5 milyon Lira hemen bankanın emrine verilmesi istenmiştir. Bundan başka, Cumhuriyet Merkez Bankası nezdinde ki reeskont 12-15 milyon Lira arttırılması, milli bankalardan temin ettiği kredilerin kestirilmemesi, memurların elbiseleri için yapılan hazırlıkların karşılığının mevcutlar nispetinde hazinece ödenmesine devam edilmesi istenmiştir. İdari tedbirler olarak ise, satış tahditlerinin gevşetilmesi, fiyatların imal maliyetlerine göre değil, yeniden tedarik ihtimallerine ve fabrikaların normal şartlara uyumlarına göre arttırılması gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak Milli Savunma Bakanlığı'nun kendi ihtiyaçlarını karşılayan imalatın hammadde stoklarına yardım etmesi gerektiği dile getirilmiştir.⁵¹

1944 yılında Sümerbank'ın Genel Müdürü Hulki Alisbah, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na Tasarruf ve Yerli Mallar Haftasının 15'inci açılış konuşmasında devlet sanayinin en büyük kısımlarını oluşturan Sümerbank'a ve kurumlarına verdikleri önemden dolayı yaptığı konuşma için bir teşekkür mektubu yazmıştır.⁵² Alisbah, Saraçoğlu'nun Sümerbank ve kurumlarının, devlet ekonomisine önemli katkılarını vurguladığını, başbakanın bu güven ve itimadına karşılık banka ve kurumlarda çalışanlardan, çalışmalarında daha hızlı ve liyakatlerini bir kez daha ispat ederek çalışmalarını istemiştir. Alisbah konuşmasının devamında devlet parası ile kurulan ve işleyen kurumlardan bahsetmiş, bunları isim isim saymıştır. Bahsi geçen bu kurumlar; Devlet Demir Yolları, Devlet Denizyolları ve Limanlar ve Fenerler, Devlet Havayolları,

⁴⁹ Kazgan, Ateş ve diğerleri, *Osmanlıdan Günümüze Türk Finans Tarihi*, C. 2, s. 194.

⁵⁰ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1*, s. 11.

⁵¹ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 1*, s. 11.

⁵² (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 3*, s. 1.

İnhisarlar İdaresi, Müskirat, Tütün, Kibrit Fabrikaları, Posta ve Telefon ve Telgraf İşletmesi, Askeri Fabrikalar, Devlet Orman İşletmeleri, Sulama Tesisatı Barajlar, Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası,⁵³ Gemlik Suni İpek Fabrikası, Hereke, Feshane, Bünyan, Merince, Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Nazilli, Malatya Dokuma Fabrikaları, Karabük Demir ve Çelik Fabrikası, Selüloz Fabrikası, Kağıt Fabrikaları, Çimento Fabrikaları, Yerli Mallar Pazarları, Ereğli Kömürleri İşletmesi, Divriği Demirleri İşletmesi, Guleman Şark Kromları İşletmesi, Bolkar Dağı Simli Kurşun İşletmesi, Ergani Bakırları, Kuvarahan Bakır İşletmesi, Murgul İşletmesi, Değirmisaz Linyitleri, Keçiburlu Kükürt İşletmesi, Kömür Satış ve Tevzi Kurumu, Toprak Mahsulleri Ofisi, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, Zirai Donatım Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası ve Emniyet Sandığı, Eskişehir, Uşak, Turhal, Alpullu Şeker Fabrikaları, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Emlak ve Eytam Bankası, Belediyeler Bankasıdır.⁵⁴

Alisbah, ikinci derecede ehemmiyete sahip olan işletmelerin adına burada yer vermemiştir. Sadece 1944 yılında bu adı sayılanlar bile gösteriyor ki Cumhuriyet iktisadi açıdan gelişmekte ve bir sanayi devleti olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Bu noktada devletleştirme prensibi hassasiyetle uygulanmıştır. Alisbah, konuşmasının devamında; *Sermaye ve varlıkları birkaç milyarı bulan bu fabrika ve kurumların sadece adlarını bir arada görmek insana gurur ve istikbal için emniyet veriyor. Bu fabrika ve kurumların hiçbiri hususi bir menfaat için çalışmıyor. Bu fabrika ve kurumlarda takip edilen tek hedef halkın menfaati, her vakit halkın menfaati, daima halkın menfaati olacaktır. Bu fabrika ve kurumlar bundan altı ay evvel aldıkları emiri kaça mal olursa olsun her gün biraz daha fazla istihsal(üretim/üretme) etmek çabasında iddialar. Son altı aydan beri aldıkları emirler ise her gün biraz daha sağlam ve biraz daha ucuz istihsal etmek mealinde olmuştur, ifadelerine yer vermiştir.*⁵⁵

Alisbah, İktisadi Devlet Teşekkülü olarak hizmet veren ve Atatürk'e büyük bir bağlılık besleyen bütün bu kurum ve fabrikaların devlet elinde bulunması sayesinde bu kurumların ahenkle çalıştırıldığını dile getirmiştir. Böylece, uzun zaman zararına işleyen kömür madenlerinden çıkarılan kömüre zam yapmaktansa mensucat fabrikasınının karı ile kömürün zararını karşılamayı devletin karlı gördüğüne vurgu yapmıştır. Kömürdeki bu zarar direk fiyatlardaki fazlalıktan ileri geliyordu. Son olarak bütün fabrika ve kurumlar

⁵³ (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 3, s. 2.

⁵⁴ (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 3, s. 3.

⁵⁵ (BCA), Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 3, s. 3.

için en büyük işin harp şartlarına uyum için çareler aramak ve bulmak olduğunun dile getiren Alisbah, elde edilen neticelere göre fabrika ve kurumların harp şartlarına uyum sağladığını da ifade etmiştir.⁵⁶

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti Devleti uzun süren savaşlar sonunda bağımsızlığını ilan etmiştir. Devletin ve Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk “kılıç kullanan kol yorulur, saban kullanan kol güçlenir” diyerek kılıçla kazanılan bağımsızlığın ekonomi ile taçlandırılmasına vurgu yapmıştır. Yeni kurulan devletin iktisadi alanda gelişmesinin önünü açmak ve devleti kalkındırmak için özel teşebbüsün gücünün yetemeyeceği işletmeleri devlet eliyle yapmayı ve özel sektörü desteklemeyi ilke edinmiştir. Sümerbank bu anlayışın etkisiyle Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı doğrultusunda düşünülmüştür. 11 Temmuz 1933 tarihinde 2262 Sayılı Kanunla kurulan Sümerbank’ın isim babası Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. 17 Haziran 1938 tarihinde yürürlüğe giren 3460 Sayılı Kanunla, İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmiştir.

Sümerbank, İktisadi Devlet Teşekkülü olarak cumhuriyetin iktisadi anlamda gelişmesine destek olacak; Devlet Demir Yolları, Posta ve Telefon ve Telgraf İşletmesi, Askeri Fabrikalar, Sulama Tesisatı Barajlar, Dokuma Fabrikaları, Demir ve Çelik Fabrikası, Kağıt Fabrikaları, Kömürleri İşletmesi, Bakır İşletmesi, Toprak Mahsulleri Ofisi, Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası ve Emniyet Sandığı, Şeker Fabrikaları, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Emlak ve Eytam Bankası, Belediyeler Bankası gibi birçok fabrika ve kurumların kuruluşuna öncülük etmiştir. Bütün bu tesis ve kuruluşlar Sümerbank’ın öncülüğünde kurulmuştur. Yeni kurulmuş olan devletin ekonomik anlamda kalkınmasında, bu tesis ve kuruluşların döneminde şartları da göz önüne alındığında devlet ekonomisine büyük katkıları olmuştur.

II. Dünya Savaşı’nın bütün dünya devletlerinin ekonomisini olumsuz etkilediği günlerde Sümerbank’ta ekonomik olarak birtakım sıkıntılar içine düşmüştür. 1942 ve 1953 yılına ait incelemiş olduğumuz Başbakanlık Cumhuriyet Arşivine ait belgeler ışığında bu kanıya varmış bulunuyoruz. Banka savaş şartlarında hükümetin özel ilgisine ihtiyaç duymuş ve savaş başlamadan önce ve savaş başladığı dönemde devlet için gerekli olan girişimlerini yapmaya devam etmiştir. Dokuma, gıda, demir-çelik, kömür, milli

⁵⁶ (BCA), *Fon: 030100, Kutu: 109, Dosya: 688, Sıra: 3, s. 4.*

müdafaa, inşaat vs. birçok alanda öncülük eden Sümerbank, savaş şartlarından kaynaklanan ekonomik sıkıntıları aşabilmek için kendince önlemler almaya ve hükümetten destek bulmaya çalışmıştır. O an için zarar eden kömür işletmelerini kapatmak yerine kar eden diğer işletmelerden bu zararı telafi ederek uzun vadede devleti kara geçireceğine inandığı kömür işletmelerini kapatmamıştır.

Sümerbank, İktisadi Devlet Teşekkülü olarak cumhuriyet iktisadi bir devlet yapmıştır. Rejimin devleştirme prensibi yerine getirmiştir. Kuruluşundan II. Dünya Savaşı şartlarına kadar olan süreçte faaliyetlerine bakıldığı zaman Sümerbank'ın bünyesindeki fabrika ve kurumlarının yeni kurulan devlete iktisadi katkılarının ehemmiyeti anlaşılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin uzun savaşlar sonunda kurulması ve ekonomisinin yok denecek kadar yetersiz olması devletçi bir ekonomiyi gerektirmiştir. Bu doğrultuda Sümerbank kurulmuş ve kurulan bu banka özellikle II. Dünya Savaşı öncesi, esnası ve sonrasında devletin ekonomisini sırtlamıştır. Açtığı kurum, tesis ve kuruluşlara krediler sağlamıştır. Sağlana bu kredi destekleri sonucu savaşında etkisiyle bankanın kendisi ekonomik sorunlar yaşamıştır. Sümerbank yaşadığı bu ekonomik sorunları aşmak için hükümetin özel ilgisine ihtiyaç duymuştur.

Ayrıca Sümerbank bankanın yaşadığı bu ekonomik sıkıntıları atlatmak için şu çözümleri bulmuştur. Sümerbank bünyesindeki işletmelerin stoklarında bulunan malların nakit paraya çevrilmesi, depolarda stok halinde bulunan malların satışı üzerindeki limitlerin kaldırılması istenmiştir. Devlet memurlarına verilen kıyafet ve ayakkabıların fiyatlarının hükümetçe ödenmesine devam edilmesi ve askeriye için verilen mallar karşılığında milli müdafaa vekaletinin ödeme yapması istenmiştir. Merkez Bankası ve diğer bankaların Sümerbank'a kredi desteğinin devam etmesi talep edilmiştir. Ham madde temininden kaynaklanan sıkıntıların önüne geçmek için de ham maddenin direk üretimine geçilmesi düşünülmüştür. Sonuç olarak İktisadi Devlet Teşekkülü olarak kurulan Sümerbank birçok tesis ve işletmeyi hayata geçirmiş, bu tesis ve işletmelere verdiği krediler yüzünden II. Dünya Savaşının da etkileriyle ekonomik sıkıntılar içine düşmüştür. Bu ekonomik sıkıntılardan kurtulmak içinde çözüm yolları bulmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

1. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivler

BCA, *Fon No: 030100, Kutu No: 109, Dosya No: 688, Sıra No: 1*

BCA, *Fon No: 030100, Kutu No: 109, Dosya No: 688, Sıra No: 3*

BCA, *Fon No: 030100, Kutu No: 109, Dosya No: 688, Sıra No: 9*

2. Kitaplar

BORATAV, Korkut, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2007*, İmge Kitabevi, İstanbul 2010, 14. Baskı.

GÜÇLÜ, Faruk, *Yıkılan Bir Cumhuriyet Kurumu Sümerbank*, Ürün Yayınları, Ankara, 2015, 1. Baskı.

İNAN, Afet, *Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Sanayi Planı 1936*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1973.

KAYRA, Cahit, *Cumhuriyet Ekonomisinin Öyküsü 1923-1950 Devletçilik Altın Yıllar*, C. 1, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2013, 2. Baskı.

KAZGAN, Haydar, ATEŞ, Toktamış ve diğerleri, *Osmanlı'dan Günümüze Türk Finans Tarihi*, C. 2, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul, 1999.

KEPENEK, Yakup, *Türkiye Ekonomisi*, Verso Yayıncılık, Ankara 1990, 5. Baskı.

KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007, 19. Baskı.

KESER, İhsan, *Türkiyede Siyaset ve Devletçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1993.

KURUÇ, Bilsay, *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası (1933-1935)*, C. 2, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1993.

MÜDERRİSOĞLU, Alptekin, *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1990.

PAMUK, Şevket, *Osmanlıdan Cumhuriyete Küreselleşme, İktisat Politikaları ve Büyüme*, TİB Yayınları, İstanbul, 2012.

SÜMERBANK Genel Müdürlüğü, *Cumhuriyetin 50'nci Yılında Sümerbank: 1933-1973*, Tisa Matbaası, Ankara.

ŞAHİN, Hüseyin, *Türkiye Ekonomisi*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1995, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı.

TEZEL, Yahya S., *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, TİB Yayınları, İstanbul, 2015.

YAŞA, Memduh, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978*, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980.

YENAL, Oktay, *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2003, 1. Baskı.

YILDIRIM, Nesrin, *Atatürk'ün İktisadi Egemenlik İlkesinin Kalkınma Politikaları "İlk Hedef: Akdeniz'di İkinci Hedef: İktisat"*, Platin Yayınları, Ankara 2006, 1. Baskı.

3. Makaleler

YAVUZÇEHRE, Pınar Savaş, Çezik, Ulaş Kutsi, "Sümerbank'tan Sümerpark'a: Alışveriş Merkezine Dönüşen Kamusal Alanlar", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:30, Sayı:1, Yıl:2015, s. 23-53.

BERK, Gözde Göncü, "Sümerbank İşletmelerinde Tasarıma Dair İçerik Analizi: Sümerbank Süreli Yayınları Üzerine Bir Çalışma", *Yedi: Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi*, Yaz 2016, Sayı 16, ISSN 1307-9840, s. 111-119.

KAL, Nazmi, "Ekonomik Kalkınma Savaşının Temelini Atan Kongre: İzmir İktisat Kongresi", *Ekonomi Tarihi*, Ekonomik Forum, s. 106-112.

AŞÇI, Hatice Bahar, "Lozan Barış Antlaşması'nda Osmanlı Borçları Meselesi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 6, 2016, s. 1649-1666.

METİNTAŞ, Mustafa Yahya, Kayıran, Mehmet, "1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Birinci Türkiye Ziraat Kongresi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Yıl: 2016/1, Sayı:23, s. 33-82.

DURING THE SECOND WORLD WAR SUMERBANK (1939-1953)

Abdullah ERDOĞAN^a

Hikmet Zeki KAPCI^b

Abstract

The Republic of Turkey before the National Struggle yet been established yet unfinished literally held on February 17, 1923 the Izmir Economy Congress. The importance given to the economy with this congress has been shown. It is an important congress in that full independence can not only be achieved with military victory, but also shows that it must be economically independent. Installed itself from the Ottoman Empire in an amount of remaining debt to Turkey, these debts have been dealt with in the Lausanne Peace Conference and has agreed to pay the French currency and has paid the last installment in 1954.

The Republic of Turkey, after Lausanne "Trade Agreement" signed a five-year period so that the economy, though he wanted to avoid being dependent on foreign supplies. Turkey to implement the customs tariff to protect domestic production and industrialists could put the world in 1929 could not avoid being affected by the economic crisis. In such an environment, due to the inadequacy of the private capital, the state adopted the economy and followed the policy of the State Economic Entity.

Sümerbank was founded with the effect of the world economic crisis of 1929 and the insufficiency of the private sector to undertake a locomotive role in the economy of the state. Sümerbank, with the slogan "Industry and the State" with the slogan "Law No. 2262, July 11, 1933" Mustafa Kemal was founded with the

^a PhD. Student, Erciyes University Institute of Social Sciences, abdullah_erdogan@hotmail.com

^b Assoc. Prof., Erciyes University Literature Faculty, hikmetzekikapci@gmail.com

request of Atatürk. With the law no. 3460 issued on June 17, 1938, it became the title of Economic State Entity.

Sümerbank the collapse of the Ottoman Empire, starting with the establishment of the Republic of Turkey, when the bride 1933, took place as head of the newly established state actors' industrialization and economic development. The state's industrialization and economic development plan was written in clear terms in the foundation of Sümerbank. Sümerbank has been given the drawing of the projects of the industrial establishments to be established with the help of the state support, the construction and operation of the factories together with the exported law. the need for training of craftsmen and workers in all the factories in Turkey, opening schools were asked to masters and workers. The provision of credits to other industrial enterprises established or to be established has also taken place in the founding period of Sümerbank.

Founded in 1933 in the direction of Mustafa Kemal Atatürk's First Industrial Development Plan, the second article of the Sümerbank Establishment Law stated the priority order of the investment areas of the foundation. According to this order, Sümerbank has been tasked with opening up the main raw materials to the domestic producers which cannot meet the production consumption. It will open the industries that will convert the raw exported goods into finished or semi-finished goods. Although a widely consumed raw materials cultivated in Turkey yet, but if the establishment of raw materials related industries will be able to catch up with established industry in Turkey. Raw materials are not able to grow and grow within the establishment in Turkey, but Turkey will greatly benefit our manufactured goods are tasked with established industry.

Sümerbank, who also assumed the duty of Economic State Entity, He was influenced by the economic downturn experienced during and after World War II. In 1942, the bank was informed by government officials that the government needed high interest and assistance for the money situation. The cause of the money troubles was said to be caused by the economic conditions of the period and information was given about these reasons.

Due to II. World War, it is seen that the states have suffered from a problem in their economies. Turkey has also received its share of these economic problems. State Enterprises Sümerbank brought into the Organization, undertook an important role in the economy of the Republic of Turkey under economic conditions. Government officials have been very busy with Sümerbank's situation.

In the days when World War II affected the economies of all the world states economically, Sümerbank had some troubles. We have reached this opinion in the light of the documents of the Prime Minister's Republic Archive which we have examined for 1942 and 1953. The Bank needed special attention from the government in war conditions and continued to make necessary initiatives before the war began and during the war period. Weaving, food, iron-steel, coal, national defense, construction etc. Sümerbank, leading the way in many areas, has been trying to take measures and find support from the government to overcome economic difficulties resulting from war conditions.

As a result, Sümerbank, which was established as the State Economic Entity, has spent a lot of life on many facilities and businesses, and because of the credits it has given to these facilities and businesses, it has fallen into economic troubles by the effects of the World War. He tried to find solutions in getting rid of these economic troubles.

Keywords: History, Sümerbank, Industry, World War II, Economy, Statism.

